

4 Ιουλίου 2016

Ο Ρώσος Βολταίρος (Δημήτρης Μπαλτάς, Δρ. Φιλοσοφίας Πανεπιστημίου Αθηνών)

/ [Πεμπτούσία](#)

Image not found or type unknown

Η καθηγήτρια τής ιστορίας του ρωσικού πολιτισμού στο Cambridge A. M. Kelly παρουσιάζει την ζωή και την σκέψη μιάς από τις κεντρικές μορφές στην ρωσική φιλοσοφία του 19^{ου} αι., του A. Herzen (1812-1870), του και αποκληθέντος «Ρώσου Βολταίρου».

Aileen M. Kelly, The discovery of chance. The life and thought of Alexander Herzen, Harvard University Press, 2016, σελ. 592

Στην ελληνική βιβλιογραφία, εκτός του τόμου που είχε εκδοθεί παλαιότερα με τίτλο *Χέρτσεν Ανάλεκτα* (μετ. Λ. Γεωργίου-Μ. Κορωναίου, Κάλβος, Αθήνα 1970), του βιβλίου του Μ. Αλεξανδρόπουλου για τόν Herzen (*Ένας άνθρωπος, μια εποχή*, Αθήνα 1989), το οποίο αποτελεί μία κριτική προσέγγιση του βίου και της εποχής του Ρώσου συγγραφέα, και ελάχιστων μεταφρασμένων αποσπασμάτων του, δεν διαθέτουμε κάποια ακαδημαϊκή μονογραφία ή μετάφραση κάποιου έργου του.

Σκιαγραφώντας συνοπτικά την προσωπικότητα του Ρώσου συγγραφέα η Kelly σημειώνει ότι «ο Herzen υπήρξε μία από τις πιο προικισμένες και σύνθετες μορφές της εποχής του. Πρώτος σοσιαλιστής στην ιστορία της Ρωσίας, έπαιξε αποφασιστικό ρόλο στην αφομοίωση των ιδεών της Δύσης στην ρωσική σκέψη» (σ. 1).

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να τονίσω ότι ο Herzen, αν και δεν ήταν φιλόσοφος υπό την στενή έννοια του όρου, ασχολήθηκε ιδιαιτέρως με την ιστορία και μάλιστα από φιλοσοφικής σκοπιάς. Η Α. Kelly τονίζει ότι «η προσέγγιση της ιστορίας εκ μέρους του Herzen ως ένα σύνθετο process της εμβρυολογίας τον έκανε να αποδεχθεί τις ανακαλύψεις στις οποίες οδηγούσε η εξελικτική θεωρία του Δαρβίνου» (σ. 526. Πβ. σσ. 417-418).

Εάν για τον Ν. Μπερντιάγιεφ «στο πρόσωπο τού Herzen ο δυτικισμός άπτεται της σλαβοφιλίας» (Δημ. Μπαλτάς, *Τομές στη ρωσική σκέψη*, Εναλλακτικές Εκδόσεις, Αθήνα 2009, σ. 132), στο βιβλίο της η Kelly επισημαίνει ότι «η αντίθεση του Herzen στην περί της ιστορίας θεώρηση των σλαβοφίλων εστιάζεται στο ζήτημα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων» (σ. 231).

Μεταξύ των συζητούμενων προσεγγίσεων του Herzen θα αναφέρω επίσης την επισήμανση τού Berdiaeff ότι ο Herzen «δεν ήταν οπαδός της οπτιμιστικής θεωρίας για την πρόοδο, η οποία είχε γίνει θρησκεία του ιθ αϊ. (Δημ. Μπαλτάς, *Τομές στη ρωσική σκέψη*, ο.π., σ. 137). Δικαιολογημένα λοιπόν η καθηγήτρια Kelly θεωρεί ότι «η έμφαση του Herzen στον κυρίαρχο ρόλο της τύχης στην ανθρώπινη ζωή οδηγεί σε σύγκριση με τον πεσιμισμό του Nietzsche (σ. 185).

Ένα άλλο ενδιαφέρον σημείο της κριτικής του Herzen είναι το γεγονός ότι έβλεπε την βαθμιαία αποσύνθεση της Ευρώπης, πράγμα που προκάλεσε την «αγανάκτηση του κύκλου της Μόσχας, ο οποίος αντετίθετο κυρίως στην κριτική της αισθητικής και της ηθικής της αστικής τάξης» (σ. 269). Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα των αντιθέσεων ακόμη και μέσα στους κόλπους των λεγόμενων δυτικόφιλων, αποτελεί το δοκίμιο που δημοσίευσε ο Ν. Chernyshevsky (1828-1889) στον «Σύγχρονο», στο οποίο «κατηγορεί τόν Herzen για διαίωνιση του ονείρου των σλαβόφιλων ότι ο

ετοιμοθάνατος πολιτισμός της Ευρώπης θα μπορούσε να αναγεννηθεί από ένα έθνος της Ανατολής» (σ. 487).

Στο βιβλίο της για τον Ρώσο διανοητή που παρουσιάζω σήμερα, η συγγραφέας συζητεί εκτενώς την σχέση του Herzen με τον Proudhon (σ. 289κ.ε.) και τον Bakounin (σ. 513κ.ε.). Επισημαίνει η A. Kelly ότι «ο θαυμασμός του Herzen για την εμπειρική προσέγγιση του Proudhon στις κοινωνικές αλλαγές καλλιεργήθηκε παράλληλα με την πεποίθησή του για την σημασία των μεθόδων των φυσικών επιστημών στην μελέτη της ιστορίας» (σ. 306). Πάντως η συγγραφέας προσθέτει ότι «η επιμονή του Proudhon στην προτεραιότητα των οικονομικών και κοινωνικών ζητημάτων έναντι των πολιτικών τον απομόνωσαν από τους άλλους Γάλλους ριζοσπάστες» (σ. 307). Όσον αφορά τον Bakounin, η συγγραφέας αφού σημειώσει τον «μεγάλο ενθουσιασμό του Herzen για το ύφος και το περιεχόμενο του άρθρου "Η αντίδραση στην Γερμανία" το οποίο είχε γράψει ως γνωστόν ο Bakounin, θα αναφερθεί στην συνέχεια στην «πολεμική του Herzen για τον Bakounin», η οποία έχει αφετηρία «την εκ μέρους του Herzen απόρριψη της στρατιωτικής εξέγερσης ως πρώτου βήματος της σοσιαλιστικής μεταμόρφωσης της Ρωσίας» (σ. 518).

Το έργο της καθηγήτριας A.Kelly αποτελεί την πληρέστερη σύγχρονη βιογραφία του Ρώσου διανοητή A. Herzen. Παρακολουθεί την βιβλιογραφία, και μάλιστα την ρωσόφωνη, τεκμηριώνοντας με αποσπάσματα από τα ίδια τα έργα του τις επί μέρους απόψεις της. Από την άλλη, δεν συζητεί ιδιαίτερα, εκτός μιας απλής αναφοράς (σ. 566), την κριτική των Ρώσων φιλοσόφων της Διασποράς, κυρίως του N. Berdiaeff, του V.Zenkovsky και του N.O. Losski πάνω στις τοποθετήσεις του Herzen. Αλλά αναμετρύται (*passim*) με την παλαιότερη βιογραφία του Herzen που είχε εκδώσει το 1961 ο M. Malia. Σε κάθε περίπτωση, το βιβλίο της Kelly μπορεί να αναγνωσθεί με μεγάλη άνεση τόσο από τους ειδικούς της ρωσικής σκέψης, όσο και από ένα ευρύτερο κοινό, με ιστορικά ενδιαφέροντα.